

KOLUMNI

Jussi Jalonen

Ukrainan sota ja suomalainen historiapolitiikka

Helmikuussa 2022 täysimittaiseksi eskaloitunut Venäjän hyökkäys Ukrainaan vaikutti monen muun asian ohella myös suomalaiseen historiakeskusteluun. Diktaattorin vallan itselleen keskittänyt presidentti Vladimir Putin oli itse vedonnut tarkoitushakuisesti historiaan kiistäessään Ukrainan itsenäisyyden ja käynnistäessään hyökkäyssotansa. Sikäli oli vääjäämätöntä, että vastavuoroisesti myös ne maat, jotka asettuivat Ukrainan tueksi, näkivät tapahtuneen muistumana omasta historiastaan.

Puolan, Viron ja Latvian kaltaisissa maissa Venäjän hyökkäys aktualisoi todelliset sodanaikaiset muistot joukkomurhista, väestönsiirroista ja miehityksestä. Suomessa tapahtumien lähin ja luonnollisin rinnastus oli aluksi talvisota, mutta monille se ei riittänyt. Kaikista Venäjän lähialueella sijaitsevista valtioista juuri Suomessa sotatilanne tuotti käyttövoimaa suoranaishelle historiapolitiikalle. Syyt tähän olivat monenlaiset. Halu samastua itäisen Euroopan maihin; halu protestoida Venäjää vastaan; ja myös tarve antaa lisäpontta vaatimuksille irtautua menneestä. Historiaa muokattiin uusiksi satojen vuosien ajalta.

Muutaman kuukauden sisään valokeilaan sodan myötä astuneet kommentaattorit loivat Suomen historiasta osana Venäjän keisarikuntaa uudenlaisen tarinan imperialismin uhriksi joutuneesta maasta. Kansalaisille tutuksi tullut Ulkopoliittisen instituutin johtaja Mika Aaltola esitti jo kesällä 2022¹ Suomen olleen ”kolonialismin, valloituksen, terrorin, alistamisen ja kulttuurisen puuttumisen kohde” ja painotti jälleen routavuosia olennaisimpana tapahtumana autonomian ajan historiassa. Asiaan kuului, että muunlaiset tulkinnat autonomian ajasta olivat ”suomettuneisuutta” ja ”kylmän sodan itsepetosta”. Maaliskuussa 2023 Aaltola toisti saman vieläkin ponnekkaammin²; Suomen historia oli ”selviytymistarina vainosta, sorrosta, terrorista ja sodista” ja Suomi oli ollut ”Venäjän imperialismin uhri” peräti vuosisatojen ajan.

Tavallaan ei ollut yllättävää, että osin tämän keskustelun seurauksena Kristiina Kalleisen teos *Valtioamun aika* uutisoitiin Ylellä³ teoksena, joka ”monipuolistaa käsityksiämme 1800-luvun historiasta”. Kalleisen teos nähtiin peräti poikkeamana aiemmista tulkinnoista, vaikka loppujen lopuksi kirja asettuu paljolti samaan jatkumoon, missä autonomian aikaa oli tutkittu jo muutaman vuosikymmenen ajan. Vielä vuonna 2007 Mirkka Lappalainen saattoi hämmästellä⁴, miksi Osmo Jussila koki *Suomen historian suurissa myyteissä* tarvetta murtaa kansallismielisen historian myyttejä, jotka oli jo ajat sitten murrettu, osin Jussilan itsensä toimesta. Kalleisen uusi kirja osui vaiheeseen, jossa kansallismieliset tulkinnat olivat jälleen nostaneet julkisessa keskustelussa päätään. Muuttuneessa tilanteessa teosta voi pitää jopa uskaliaana.

Historiapolitiikan uuteen tulemiseen vaikutti osin myös silkka sattuma. Putinin hyökkäys tapahtui lähes välittömästi sen jälkeen, kun Suomessa oli aivan vastikään tullut kuluneeksi 300 vuotta isonvihan päättymisestä. Aiemmin moderneihin sotiin verrattuna katveeseen jäänyt miehityskausi oli

sopivasti saanut mediahuomiota ja nousi nyt symboliksi Venäjän uudelle hirmuvallalle. Venäjän joukkojen toiminta Ukrainassa nähtiin muuttumattomana osana varhaisempaan historiaan ulottuvaa jatkumoa⁵. Isostavihasta tuli peräti yksi uuden historiapolitiikan kulmakivistä.

On kuitenkin kyseenalaista, missä määrin kolmen vuosisadan takaiset tapahtumat, jotka eivät ole osa kenenkään elävää muistia, ovat selitysvomaisia juuri tässä ja nyt käytävän sodan kannalta. Harva ajatteli Yhdysvaltain sotatoimien Irakissa olevan suoraa jatketta intiaanisotien ajoille. Venäjän sotarikokset ja terrori kumpuavat ennen muuta tietoisista nykyhetken poliittisista päätöksistä. Ne voi nähdä toisintona läheisemmästä 1900-luvun historiasta, mikä on jo sellaisenaan aivan riittävän hirvittävä. Ajatus 1700-luvulle asti juontavista käytännöistä pitää kuitenkin sisällään essentialismia lähentelevän oletaman valtion tai kansakunnan muuttumattomasta, historian ehdollistamasta olemuksesta.

Suomi ei ole suoranaisesti osallisena vihollisuuksissa, mutta historiakeskustelu on meillä jo monin tavoin sota-aikaa muistuttavissa asetuksissa. Tilanne ei ole uusi. Toisen maailmansodan aikana Saksa näyttäytyi länsiliittoutuneiden silmissä epäonnistuneena poikkeamana Euroopan maiden joukossa, mikä antoi aikanaan pontta myös saksalaisten historioitsijoiden itsensä omaksumalle *sonderweg*-teesille. Tätä nykyä moni on karkäs havaitsemaan Venäjän kohdalla vastaavanlaisen satojen vuosien ”erillisten”. Viime helmikuussa suosiota saanut työelämäprofessori Martti J. Karin kritiikkiäkin saanut verkkoluento⁶ johdatteli Venäjän historian eriävyyden länsimaista aina keskiajalle ja mongolivalloitukseen saakka.

Karin luonnosteleva Venäjän ”strategisen kulttuurin” erillistie on sekin malliesimerkki kotimaisesta historiapolitiikasta. Toisin kuin rajan takana, meillä historiapolitiikka ei ole muovautunut valtiovallan ohjauksessa vaan syntynyt vapailla markkinoilla, vuorovaikutuksessa joukkotiedotusvälineiden kanssa, jotka ovat tarjonneet alustan sopiville ja kauppansa tekevää narratiivia takoville kommentaattoreille. Tällekin on ennakkotapauksensa. Vuonna 1898, espanjalais-amerikkalaisen sodan sytyttyä, Hearstin ja Pulitzerin sanomalehdet herättivät Yhdysvalloissa henkiin kuningatar Elisabetin aikaisen mustan legendan Espanjasta ikaikaisena ja muuttumattomana inkvisition ja conquistadorien valtakuntana.

Yhdessä jo kuvaillun Suomen oman uhrinarratiivin kanssa tulkinta Venäjän ikuisesta muuttumattomuudesta on nyt haluttu nähdä peräti välttämättömänä maamme turvallisuuden varjelemiseksi. Monen mielestä nämä narratiivit ylläpitävät henkistä valmiutta aikana, jolloin – jälleen kerran Mika Aaltolaa lainaten – ”vainolainen on palannut itään”.

Mutta miten vaikeaa Suomelle olisi osoittaa tätä samaa valmiutta vapaamielisenä, kansanvaltaisena maana, joka kykenisi hyväksymään historiansa sellaisena kuin kriittinen tutkimus sen meille on osoittanut? Ukrainan tukeminen nykyisessä puolustussodassaan ja panostukset Venäjän aseellisen mahdin murskaamiseksi sekä Kremlin nykyisen hallinnon nujertamiseksi eivät edellytä myyttiä ikaikaisesta vainolaisesta eivätkä liioin autonomian ajan historian uudelleenkirjoittamista. Ne edellyttävät tässä hetkessä tehtäviä yksiselitteisiä toimenpiteitä; kansallista määrätietoisuutta, poliittisia päätöksiä ja niiden toimeenpanoa, lojaalisuutta kansanoikeuden periaatteille ja solidaarisuutta hyökkäyssodan kohteeksi joutunutta maata kohtaan.

On ymmärrettävää, että sodan sytyttyä myös Suomessa aktualisoituu tietoisuus 1900-luvun tapahtumista; talvisodan pommituksista, partisaanihyökkäyksistä rajaseudun kyliin, kaikista niistä tapahtumista, jotka olivat keskeisiä vielä nykyisin eläville ikäpolville. Näillä tapahtumilla on jopa selitysvomiansa nykytilanteessa. Mutta eksyminen varta vasten muokattuun tarinointiin sortokausista, isostavihasta tai mongolivalloituksesta on politikointia historialla, joka alkaa saada propagandan piirteitä. Pahimmillaan tämä johdattaa ihmiset suoltamaan näkemyksiä, jotka ovat kuin kotimainen heijastuma Kremlin visioista.

Meidän ei tarvitse kirjoittaa historiaamme tai toisten historiaa uusiksi tai esiintyä imperialismin uhreina. Mutta kukistaaksemme mainitun imperialismin voimme vielä joutua osoittamaan todellista uhrivalmiutta.

Kirjoittaja on Itä-Euroopan ja sotahistorian tutkija, tietokirjailija ja Oulun yliopiston dosentti

---

¹ Mika Aaltola, ”Ulkopolitiikan viisaus löytyy kävelymatkan päästä”. *Iltasanomat* 9.7.2022. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008933844.html>

² Mika Aaltola, ”Suomen kannattaa muistaa historiansa – Olemme olleet Venäjän imperialismin uhri vuosisoja”. *Apu* 19.3.2023. <https://www.apu.fi/artikkelit/mika-aaltola-suomi-on-venajan-imperialismin-uhri-kolumni>

³ Oona Seppänen, ”Suomen ensimmäiset vuosikymmenet Venäjän vallan alla eivät olleetkaan synkkää pysähdyksen aikaa, sanoo historiantutkija”. *Yle* 20.4.2023. <https://yle.fi/a/74-20021949>

⁴ Mirkka Lappalainen, ”Maan menneisyys muurattiin myyteistä”. *Helsingin Sanomat* 28.11.2007. <https://www.hs.fi/kulttuuri/kirja-arvostelu/art-2000002591365.html>

⁵ Janne Könönen, ”Venäläisten hirmuteot ja raaka miehitys isonvihan vuosina Pohjanmaalla olivat kansanmurha – Miksi Venäjä sotii yhä samoin menetelmin nyt Ukrainassa?”. *Seura* 6.11.2022. <https://seura.fi/asiat/tutkivat/venaja-sotii-ukrainassa-yhta-julmasti-kuin-1700-luvulla-suomessa/>

⁶ Saska Saarikoski, ”Venäläisiä ei ole tuomittu ikuisen orjuuteen”. *Helsingin Sanomat* 24.3.2022. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008702605.html>